

Hvad er der med Jelling?

Af Mette Bjerrum Jensen

*Jelling er på finansloven. Ikke stationsbyen Jelling, men de ca. 1050 år gamle runesten foran Jelling Kirke. Det giver tilsyneladende mening for såvel befolkning som politikere at bruge 31,5 mio. kroner på at bygge runestene ind i beskyttende glasmontrer 'in situ'. Men hvorfor er vi så interesseret i to tomme jordhøje, en landsbykirke og to runesten?*¹

Jelling har særstatus i dansk arkæologi. Når der findes nye bebyggelsesspor i Jelling er det en sikker forsidehistorie i Skalk. Nogle af de flotteste arkæologiske værker i nyere tid omhandler Jelling. Selv små træstykker er tegnet, farvelagt, nummereret, konserveret, beskrevet og indgår i en samlet vurdering af lokaliteten Jelling (Krogh and Leth-Larsen 2007). På trods af et forholdsvis sparsomt fundmateriale, og indtil for nyligt også forholdsvis sparsomme arkæologiske spor fra området, er Jelling nok den bedst bearbejdede arkæologiske lokalitet i Danmark.

Fra en fagkritisk vinkel kan det derfor give mening at undersøge, hvordan Jelling er formidlet, og af-dække de bagvedliggende mekanismer, der betyder, at Jelling betragtes som en arkæologisk lokalitet bliver 'overprioriteret' i forhold til tilsvarende, samtidige fund.

Kongernes Jelling

Besøgscentret Kongernes Jelling åbnede i 2000 efter at Jellingmonumenterne var blevet optaget på Verdenskulturarvslisten i 1994. Arkitektfirmaet lagde vægt på at bruge primært dansk byggemateriale. Efter at man som publikum har bevæget sig gennem højloftede rum med granit og fyrreplanker møder man introplanchen i et rum med næsten kongeblå vægge:

"Kongerne Gorm den Gamle og Harald Blåtand skabte i 900-årene et storslået kongeligt anlæg i Jelling. Tiden har for længst udvisket erindringer om de døde og de begivenheder, der fandt sted her. Men højene, runestenene og kirken står endnu tilbage som vidnesbyrd om kristendommens indførelse og samlings af Danmark til et rige for 1000 år siden."

Introplanchen i Kongernes Jelling sætter præmisserne for udstillingen og for nutidens tolkning og brug af Jellingmonumenterne: Selvom Gorm og Harald som det første beskrives som 'konger' understreges det at Jelling-anlægget er kongeligt. Gennem ordet storslået får publikum det indtryk, at Jellingmonumenterne skiller sig ud fra periodens øvrige fundmateriale. Jellingmonumenterne skal faktisk ikke fortolkes af arkæologer – de er i sig selv vidnesbyrd. Det, de kan bevidne er, at landet Danmark blev ét rige, og at dets folk blev kristent, for 1000 år siden.

Selvom der er mange ubesvarede mysterier i Jelling, og disse styrkes gennem den varierende kvalitet i de mange udgravningskampagner siden 1704, er der forbavsende lille faglig diskussion om Jellings samtidige betydning. Og som i publikationerne omkring Jelling (Krogh 1983, 1993; Krogh og Leth-Larsen 2007) lægger udstillings plancherne generelt ikke op til en dialog omkring Jelling. Hverken fagfolk eller lægfolk behøver at diskutere eller vurdere Jelling, for Jellings betydning giver sig selv. Gorm og Harald har tilsammen ladet en 3-4 linier indgravere i sten, og læser vi teksten, forstår vi Jellings historiske betydning.

Og meningen på Jellingstenen er heldigvis let at forstå. Som man kan læse på en af plancherne (Tradition og fornyelse) var runeteksten skrevet på dansk for danskere.

Det højeste punkt og de rette linier

Runestenene betragtes som vidnesbyrd. Den arkæologiske videnskab, som den bliver fremstillet i Kongernes Jelling, bruges til at understøtte vidnesbyrdet. På en planchetekst beskrives det, hvordan

nordhøjens placering ”i landskabet på egnens højeste punkt var en konge værdig” (Planche: En kongelig begravelse). Nordhøjen er bygget på en bronzealderhøj, og som de fleste høje fra bronzealder og frem er den placeret på det højeste punkt i landskabet. For den almindelige museumsgæst vil det imidlertid fremstå, som om nordhøjen har en unik placering. At den fysiske høje placering fremhæves på ikke mindre end tre plancher (Plancherne: En kongelig begravelse, To grave i Jelling samt Skib, høj og runesten – Et hedensk monument) viser, at man har tillagt positionen en væsentlig betydning da plancheteksterne blev skrevet.

Flere af samtidens anlægsarbejder beskrives i Jellingudstillingen, fordi de her tilskrives Harald Blåtand. Det gælder de symmetriske trelleborge (Planche: Grænsevold og borge) samt Raving Enge broen, der beskrives:

“Fagene står i en fuldstændig ret linie, der ikke svinger mere end 5 centimeter over broens samlede længde på 760 meter. Lodrette hasselkæppe var sat ud som landmålerstokke [...] og sikrede det nøjagtige forløb”.

(Planche: Broen over Raving Enge)

Udstillingen fremstiller det således, at projekter med rette linier, lodrette stolper, akkuratesse eller symmetrisk grundplan må være bygget af en konge. Imidlertid findes der eksempler på en ret bro (Nybro, Ravn 1999) og symmetrisk anlagte gader (Ribe, Bencard 1990) i det sydlige Jylland fra 700-tallet, ligesom en større høj end Jellinghøjene (Hohøj, Bech 2003) blev bygget i ældre bronzealder.

Danmarks dåb – eller?

”Harald Blåtands runesten er det eneste samtidige danske vidnesbyrd om den skelsættende begivenhed i Danmarkshistorien – kongens accept af kristendommen på hele sit folks vegne”.

(Planche: ...og gjorde Danerne kristne)

Udstillingen Kongernes Jelling lader os som publikum forstå, at Gorm var hedning, da han blev begravet i nordhøjen. Harald Blåtand, som han proklamerede det på sin runesten, omvendte derimod danerne til kristendom. Denne opfattelse af begivenhederne støttes i den arkæologiske tolkning af materialet fra nordhøjen. Det er selvfølgelig en

kilde til faglig diskussion, hvad et kristent kors, en formodet kalk, et formodet kristent symbol i form af et voksllys (Krogh and Leth-Larsen 2007: 68ff) samt fragmenter af en mulig kristen, rituel sølvtallerken (Krogh 1993: 248) laver i et kammer, der er tolket som en hedensk begravelse. Knud Kroghs tolkning, som også er den der har præget udstillingen, er, at disse genstande er endt i graven ved en hektisk ceremoni i forbindelse med at Harald flyttede resterne af sin fars lig fra nordhøjen til den nyopførte kirke (Krogh 1983, 1993; Krogh and Leth-Larsen 2007).

Hverken Krogh eller de inspektører, der har skrevet teksterne til Kongernes Jelling, forholder sig til at de mange vogndele fra nordhøjens kammer indikerer en kvindes begravelse, eller at Harald Andersen (1995: 297) har argumenteret for at graven under kirkegulvet er Harald Blåtands. Generelt er de arkæologiske fundomstændigheder så mangelfulde, at fortolkerne henfalder til en ringslutning: *“If the bones in the grave chamber under the church are those of King Gorm, and if they were brought there from the North Mound, then the North Mound was built for Gorm”* (Krogh 1983: 210).

Det væsentlige spørgsmål er imidlertid ikke hvorvidt graven i nordhøjen var hedensk eller kristent. Det interessante er, at Krogh konstruerer komplicerede forklaringer på hvorfor der er kristne symboler i højen. Et eksempel vedrører korsvedhængen, som Krogh og Leth-Larsen (2007: 274) understreger aldrig har været inde i kammeret – på trods af, at det i fundfremlæggelsen tilsyneladende er overvejende sandsynligt, at korset er fundet i jord, der kommer fra kammeret (Krogh and Leth-Larsen 2007: 220).

På trods af, at skriftlige kilder tyder på, at der var kristne missionærer blandt danerne fra midt i 800-tallet, at kong Gnupa som den senere Harald Blåtand blev døbt af politiske årsager i 934 (Andersen 1986: 17) samt at der var bispesæder i Århus, Ribe og Schleswig i 948 (Skovgaard-Petersen 1981: 22ff), er det tilsyneladende vigtigt at tolke det arkæologiske materiale fra Jelling, så det understøtter den store Jellingstens propaganda – at det var Harald, der gjorde danerne kristne. Også selvom meget i øvrigt tyder på, at man selv blandt overklassen blev begravet efter hedensk over-

bevisning i generationer efter Harald Blåtand (bl.a. Voss 1991; McGuire 2008).

Det bevirker, at Jellingstenen kan bibeholde sin symbolske betydning som en markør for et kristent Danmark. I Kongernes Jelling får man det indtryk, at siden Harald Blåtand har den kristne tro været et 'naturligt' valg for danskerne.

Lejre er væk

Trelleborgene og Raving Enge har en fremtrædende plads i Kongernes Jelling. Til gengæld bliver Lejre ikke nævnt som kongesæde, og der er ingen diskussion af Lejres rolle i forhold til Jelling. Selvom det kort nævnes, at Harald kan være begravet i Roskilde (Planche: Tre trækirker og en stenkirke), er valget for placering af domkirken ikke forsøgt forklaret. Det tangerer til at tage et fagligt bind for øjnene, når Lejre ikke tillægges betydning i en udstilling hvor 900-tallets magtstrukturer bliver formidlet.

Konstruktioner

Lejre negligeres for at styrke ideen om, at Harald Blåtands samlede rige var som nutidens Danmark. Nordhøjen gøres til en rent hedensk begravelse, fordi det passer med Jellingstenens propaganda, at det var Harald, der kristnede Danmark. Kun en konge kunne bygge efter rette linier for at styrke Jellings centrale betydning i dens samtid. Haralds store runesten blev skrevet på dansk til danskere. Jelling var ét stort, storslået monument, der markerede at Danmark blev skabt som et kristent rige sidst i 960-erne.

Nationer er konstruktioner (Anderson 1991). Kvaliteten i arkæologiske monumenter, set fra nationens side, er, at de er visuelle og fysiske symboler på Det Forestillede Fællesskab, som nationerne er (Anderson 1991: 182, Pretes 2003: 127). Derfor har udgravningsresultater og formidlingen af Jelling siden 1704 været at danne heppekor for myten om Danmark som ét homogent,

kristent rige, der har eksisteret så længe, at det er naturgivent.

En ubrudt kongeslægt

Forestillingen om det uforanderlige rige underbygges gennem myten om, at det siden Harald Blåtand har været regeret af den samme kongefamilie. På den engelske version af hjemmesiden for Kongernes Jelling har man kunnet læse at: "*In Jelling King Gorm the Old founded the royal dynasty [...] with the present Queen, Margrethe II as a direct descendant of Gorm.*" (kongernesjelling.dk 2008.)" Dette synspunkt støttes i udstillingen gennem et vægstort display, hvor kongerækken er stillet op som en rød tråd gennem årtusindet. Selv der, hvor der er et klart brud i den ellers blodrøde linie, efter Christoffer III's død i 1448, er dette elegant kamoufleret ved at dele tavlen i to på netop dette sted.

Lidt kongelig har man vel lov...

De to tomme høje og snart forvitrede runesten er altså interessante, fordi de danner et "nøglepunkt" for moderne danskeres selvforståelse, for opretholdelsen af den nationale identitet og beståelsen af den danske stat (symboliseret i det bestandige monarki). Når vi har accepteret det, står så tilbage den faglige udfordring at diskutere, hvorvidt det er ok at tilpasse arkæologiske tolkninger efter den historie, vi ønsker at fortælle? Lidt kongelig har man vel lov til at være, som Billedbladet skriver? Eller er det på tide, at vi lader vores faglige tvivl komme publikum – og materialet – til gode, og giver bud på de mange forskellige tolkningsmuligheder, der ligger i materialet fra Jellinghøjene, kirken og nu også de seneste fund (Christensen og Wulff Andersen 2008)? Det vil sandsynligvis sætte Jellings status som nationalsymbol under pres – men det vil måske også kunne styrke Jellings rolle som et væsentligt, arkæologisk monument hvis vi tør vise, at stedet rummer faglige skismaer og uafklarede mysterier?

Note

1. Debatindlægget bygger på artiklen: Royal Jelling: Danish National Heritage Reinvented. *Archaeological Review of Cambridge*, 2009, 24-1, 77-93. Jeg har i forbindelse med et phd-

projekt omkring kulturarv og historisk identitet (Bjerrum Jensen 2009) analyseret nationale udstillinger, herunder Kongernes Jelling.

Litteratur

Andersen, H. 1995

The graves of the Jelling dynasty.

Acta Archaeologica 66: 281–300.

Andersen, H.H. 1986

Hedenske danske kongegrave og deres historiske baggrund: et forsøg på en syntese.

KUML 1985. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag, 11–34.

Bjerrum Jensen, M. 2009

Kulturarven og myten om den historiske identitet. En diskursanalyse af arkæologiens rolle i det senmoderne samfund.

Ph.d.afhandling forsvaret ved Forhistorisk Arkæologi, Aarhus Universitet august 2009.

Anderson, B. 1991

Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism. London: Verso.

Bech, J. 2003

Fra Fortidsminder til Kulturmiljø: Hvad Alstrup Krat og Hohøj Gemte. Copenhagen:

Kulturarvsstyrelsen and Skov- og Naturstyrelsen.

Bencard, M. 1990

The stratigraphy and dating of 8th century Ribe. *Journal of Danish Archaeology* 7: 225–228.

Christensen, P.M. and Wulff Andersen, S. 2008

Kongeligt?

SKALK 1: 3–10.

Krogh, K.J. 1983

The royal Viking-Age monuments at Jelling in the light of recent archaeological excavations: A preliminary report.

Acta Archaeologica 53: 183–216.

Krogh, K.J. 1993

Gåden om Kong Gorms Grav: Historien om Nordhøjen i Jelling. Vikingekongernes Monumenter i Jelling Bind 1. Copenhagen: Carlsbergfondet and Nationalmuseet, Poul Kristensens Forlag.

Krogh, K.J. and Leth-Larsen, B. 2007

Hedensk og Kristent. Fundene fra den Kongelige Gravhøj i Jelling. Vikingekongernes Monumenter i Jelling Bind 2. Copenhagen: Carlsbergfondet og Nationalmuseet.

McGuire, B.P. 2008

Da Himmelen Kom Nærmere: Fortællinger om Danmarks Kristning 700–1300. Copenhagen: Alfa.

Pretes, M. 2003

Tourism and nationalism.

Annals of Tourism Research 30(1): 125–142.

Ravn, M. 1999

Nybro. En trævej fra Kong Godfreds tid.

KUML 1999. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag, 227–257.

Skovgaard-Petersen, I. 1981

The written sources.

In Bencard, M. (ed.), *Ribe Excavations 1.* Aarhus: Aarhus University Press, 21–61.

Voss, O. 1991

Hørninggraven: En kammergrav fra o. 1000 med kvinde begravet i vognfading.

In Iversen, M., Näsman, U. and Vellev, J. (eds), *Mammen. Grav, Kunst og Samfund i Vikingetid* (Viborg Stiftsmuseums Række 1. Jysk Arkæologisk Selskabs Skrifter XXVIII). Aarhus: Aarhus University Press, 189–205.

Link

(Kongernesjelling.dk 2008)

Royal Jelling. 2008. *Royal Jelling: Information.*

Website: http://www.kongernesjelling.dk/information_enestaaende_jelling_ENG.htm, accessed from WWW on 13 May 2008.